

**УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ:
СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ ТА ПРАКТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.
Круглий стіл у редакції збірника наукових праць
«Економічна теорія та право», 5 травня 2020 р.**

Учасники круглого столу:

Л. С. Шевченко – докторка економічних наук, професорка, завідувачка кафедри економічної теорії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, гарантка освітньо-професійної програми (ОПП) «Бізнес-економіка», заступниця головного редактора збірника наукових праць «Економічна теорія та право»;

О. С. Марченко – докторка економічних наук, професорка, професорка кафедри економічної теорії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, гарантка ОПП «Бізнес-консалтинг», відповідальна за випуск збірника наукових праць «Економічна теорія та право»;

О. В. Бервено – докторка економічних наук, доцентка, професорка кафедри економічної теорії та міжнародної економіки Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова;

І. В. Борисенко – кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики, декан фінансово-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Н. В. Можайкіна – кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри економічної теорії та міжнародної економіки Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова;

О. О. Набатова – кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри економічної теорії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

О. В. Овсієнко – кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри економічної теорії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

В. Г. Паркулаб – кандидат юридичних наук, керуючий партнер юридичної фірми «Глобус»;

К. С. Тверезовська – голова студентського сенату Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

С. В. Тютюнникова – докторка економічних наук, професорка, професорка кафедри економічної теорії та економічних методів управління Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Л. О. Українська – докторка економічних наук, професорка, професорка кафедри економічної теорії та економічної політики Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця;

О. А. Фрідман – фахівчиня Навчального центру організації освітнього процесу управління якості освіти Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

О. В. Ярмач – кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри економічної теорії та міжнародної економіки Харківського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету.

Засідання круглого столу проводилося дистанційно. Його відкрила заступниця головного редактора збірника наукових праць «Економічна теорія та право» докторка економічних наук, професорка **Л. С. Шевченко**. Вона звернула увагу на те, що в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого формується нова інституціональна модель управління якістю освітнього процесу, яка охоплює три рівні:

1) стратегічне управління якістю освіти, яке здійснюють Вчена та Науково-методична ради Університету, ректор, проректори, зокрема проректор з навчально-методичної роботи. Відповідно до Положення про Вчену раду Університету, введеного в дію Наказом ректора від 28.12.2015 р. №236, Вчена рада визначає систему та затверджує процедури внутрішнього забезпечення якості вищої освіти;

2) оперативне управління якістю освіти, що є функцією кафедр, деканатів, рад факультетів/інститутів, студентського сенату;

3) оперативне забезпечення якості навчального процесу, яке покладається на підрозділи та відділи університету.

Виняткової актуальності набуває вивчення досвіду провідних університетів м. Харкова щодо забезпечення якості університетських освітніх програм, особливо тих, які спрямовані на підготовку фахівців і професіоналів за новими спеціальностями, зокрема спеціальністю «Економіка».

Проф. Л. С. Шевченко представила учасників круглого столу, подякувала представникам академічної спільноти м. Харкова за інтерес, виявлений до проблематики круглого столу, і запросила обмінятися думками щодо методологічних і методичних засад створення ефективної системи внутрішнього забезпечення якості освітнього процесу в університеті, критеріїв розроблення

сучасних освітніх програм, практичного втілення концепції студентоцентрованого навчання, пріоритетних напрямів взаємодії викладача зі здобувачами вищої освіти, новітніх методів викладання економічних та управлінських дисциплін та з інших питань розвитку вищої освіти.

ВИПЕРЕДЖАЮЧА ОСВІТА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

С. В. Тютюнникова

докторка економічних наук, професорка, професорка кафедри економічної теорії та економічних методів управління, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна, м. Харків

Необхідність підвищення якості вищої освіти обумовлена багатьма причинами.

По-перше, світ, який нас оточує, ускладнюється. Для того щоб адекватно його відобразити в нашій свідомості та наукових знаннях, сформувати навички постійного аналізу тенденцій соціально-економічного розвитку та їх врахування в реальній практиці, вища освіта має трансформуватися в напрямі формування цілісного світогляду. Для реалізації цього підходу необхідно в освітньо-професійних та освітньо-наукових програмах передбачити наявність дисциплін, які формують світогляд, логічно пов'язати їх послідовність, спряженість та спрямованість на відповідні компетентності.

По-друге, має місце відірваність освіти від реального господарства. Підвищення якості освіти – це тісна її інтеграція з реальною економікою. Така інтеграція має різноманітні форми: система практик, корпоративних університетів, залучення відомих фахівців-практиків для викладання відповідних спецкурсів, замовлення на виконання кваліфікаційних робіт на практико-орієнтовані теми тощо. Важливим напрямом випереджаючої освіти має стати науково-дослідницька та конструкторська праця. Для реалізації цього завдання необхідні сумісні зусилля представників ЗВО та стейкхолдерів щодо створення відповідної матеріально-технічної бази та формування пакетів замовлень від компаній на виконання робіт. Випускні кваліфікаційні роботи слід довести до реальних проєктів з творчою компонентою вдосконалення практики.

По-третє, на цей час існують різношвидкісні технологічне та організаційне оновлення сучасного виробництва та відповідна реакція закладів вищої освіти з точки зору зміни карт спеціальностей і професій, наборів аналітичних, технічних, гуманітарних, професійних знань та навичок. Як свідчить досвід економічно розвинених країн світу, в багатьох відомих університетах в освіт-

ні програми включені дисципліни, що формують професійні компетентності, які відповідають сучасному розвитку науки і техніки, а зміст освітніх програм пов'язаний із розвитком новітніх цифрових технологій (наука про дані, штучний інтелект, когнітивні технології). Жорстка конкурентна боротьба в глобальному світі існує не тільки між країнами, але й у сфері освіти між окремими університетами. Більше того, вона буде й у подальшому загострюватися. Тому нагальним завданням є реформування вищої освіти задля підвищення її якості та конкурентоспроможності.

По-четверте, сучасний ринок праці знаходиться в кризовому стані. Про це свідчать такі факти, як зростання безробіття, особливо молодіжного, втрата цінності праці, диспропорції між попитом і пропозицією праці, зростаюча тенденція незайнятих вакансій за деякими професіями (спеціальностями), значна частка працевлаштування випускників ЗВО не за отриманою кваліфікацією та спеціальністю, незадоволеність змістом праці тощо. Якість освіти знаходиться в площині знання пріоритетів та потреб сучасної економіки, вміння швидко на них реагувати, у тому числі на їх зміни, та перебудовуватися. Поряд із фундаментальною освітою необхідно також розвивати дистанційні та короткі програми навчання для випускників, які не знайшли або втратили роботу, або не мають можливості отримати повноцінну (довгострокову) освіту, або для тих, хто потребує перекваліфікації тощо. Короткі програми мають бути вузькоспеціалізованої спрямованості та формуватися за реальними замовленнями роботодавців.

Слід зазначити, що конкурентоспроможність національної економіки дедалі більше визначається використанням новітніх технологій, таких як блокчейн, штучний інтелект, машинне навчання, «хмарні» рішення тощо. Використання їх та розвиток напряму залежить від освітнього процесу, підготовки та перепідготовки відповідних кадрів. При спробі з'ясувати, що є першоджерелом сучасного розвитку – економіка чи освіта, економіка підштовхує розвиток освіти чи навпаки, ми забуваємо про можливість та необхідність їх паралельного та взаємообумовленого розвитку. Приклади Південної Кореї, Китаю, Японії свідчать про перспективність саме такого комплементарного розвитку. Система освіти має бути комплексною та гнучкою, тісно пов'язаною із суспільним виробництвом, такою, що зчитує та враховує його сигнали та швидко реагує на них.

По-п'яте, підвищення якості освіти потребує також оновлення методології вивчення багатьох навчальних дисциплін. Виходячи з нового розуміння наукової картини світу, на зміну старому підходу поділу наукових дисциплін за принципом «вузького» предмета мають прийти нові ускладнені та комплексні предмети спеціального наукового знання, що вимагають застосування

проблемного навчання. Зараз необхідно виявляти проблеми сьогоденного та майбутнього розвитку та знаходити на них відповіді (краще заздалегідь), тому таким важливим завданням сучасної освіти є формування у здобувачів проблемного мислення та методології наукового пошуку відповідей на актуальні питання науки та практики. Завдяки такому мисленню можливо подолати засилля запозиченого знання, яке видобувається з різних за якістю та релевантністю інтернет-джерел, та перейти до ціннісного та цілісного знання, яке створюється самостійно або в малих групах здобувачами вищої освіти під керівництвом викладача.

КОНСУЛЬТАТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У СИСТЕМІ ВНУТРІШНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

О. С. Марченко

докторка економічних наук, професорка, професорка кафедри економічної теорії, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків

Л. О. Українська

докторка економічних наук, професорка, професорка кафедри економічної теорії та економічної політики, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна, м. Харків

Якість освітнього процесу безпосередньо залежить від ефективності менеджменту ЗВО, що актуалізує впровадження новацій управління якістю освітніх послуг, зокрема заходів та методів консультативного менеджменту. Спираючись на концептуальні основи менеджменту знань, діяльність освітніх організацій можна представити як комплекс різних за цілями, змістом, формами, напрямками, але взаємопов'язаних потоків знань та інформації, що обумовлює необхідність їх координації з метою досягнення високого рівня якості освіти.

Консультування є формою руху знань та інформації у ЗВО, отже консультативний менеджмент, складовими якого є управління консультуванням і управління через консультування, є необхідною складовою менеджменту якості освітніх послуг ЗВО.

Консультаційний процес в освітній організації відповідно до складу його учасників має певні моделі (рис. 1).

Модель «викладач–здобувач вищої освіти». Викладання навчальних дисциплін передбачає використання різних форм організації навчального

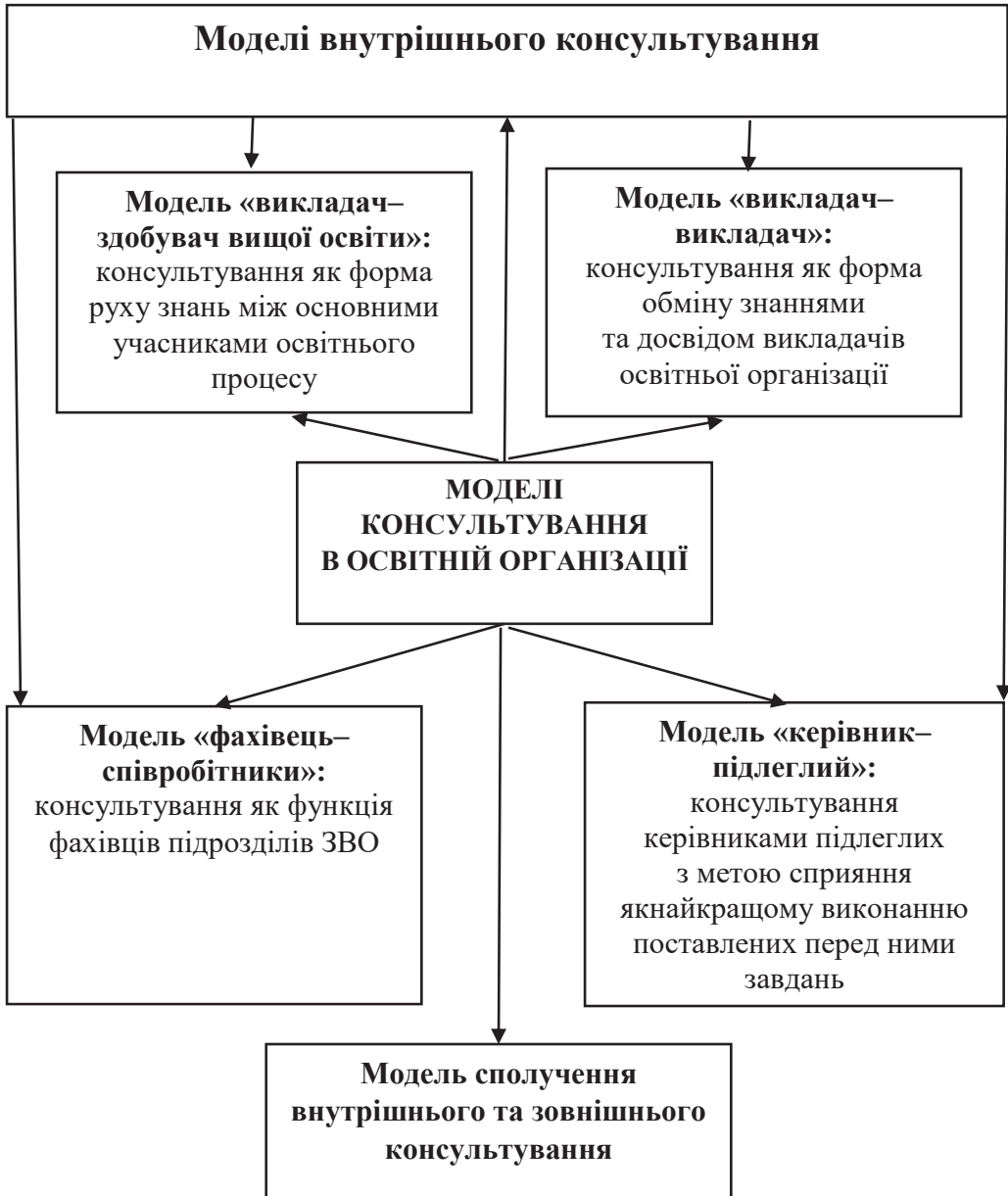

Рис. 1. Моделі консультування в освітній організації

процесу – лекцій, семінарських та практичних занять, колоквиумів тощо. Важливою формою є консультування викладачем як певної студентської групи, так і окремого здобувача вищої освіти. У процесі консультування знання викладача трансформуються в знання студента. При цьому якісне консульту-

вання, як і освітній процес у цілому, є неможливими без активної участі студента. Нерозривність надання і споживання освітніх послуг за консультаційною моделлю характеризується взаємозв'язком дій викладача та студента, їх інтелектуальною співпрацею, спрямованою на отримання якісного навчального результату.

Так само мінливість якості освітньої послуги у формі консультацій визначається не тільки професійними здібностями викладача, а й активністю та ефективністю дій студента в консультаційному процесі. Виходячи з цього якість консультування та його навчальний ефект залежать від: 1) професіоналізму викладача, зокрема володіння ним методикою консультаційної діяльності; 2) здатності й готовності здобувача вищої освіти оволодіти знаннями, що передаються йому в процесі консультування; 3) якості управління навчальним консультуванням у ЗВО.

За моделлю «викладач–викладач» консультування здійснюється як обмін знаннями між викладачами та науковцями у формі: а) порад, рекомендацій, що передбачає самоорганізацію викладачами цієї діяльності; б) дискусій, круглих столів, наукових та методичних семінарів кафедр, міжкафедральних семінарів, конференцій, присвячених певним науковим та освітнім проблемам. Стосовно цих форм консультування, то слід підкреслити, що їх результативність безпосередньо залежить від якості управління проведенням наукових та методичних заходів. Прикладом ефективного управління обміном знань за цією моделлю консультування є круглі столи з обговорення актуальних наукових та освітніх проблем, що регулярно проводяться в редакції фахового наукового видання НЮУ імені Ярослава Мудрого «Економічна теорія та право».

Модель «фахівець–співробітники» передбачає визначення консультування як важливого напрямку діяльності функціональних служб ЗВО, насамперед тих, завданням яких є забезпечення якості освітнього процесу. Наприклад, серед функцій відділу управління якістю освіти Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця визначено такі, що безпосередньо спрямовані на управління консультуванням:

- підготовка освітніх інноваційних проектів, їх апробація та впровадження;
- організація та проведення науково-методичних заходів (семінарів, тренінгів, круглих столів) з актуальних питань забезпечення якості, впровадження освітніх інновацій;
- здійснення індивідуально-консультативної роботи з учасниками освітнього процесу з питань забезпечення якості, освітньої інноваційної діяльності.

Слід підкреслити, що консультування *«фахівець–співробітники»* є особливо важливим при ліцензуванні та акредитації освітніх програм. Ефективність консультаційної діяльності за цією моделлю визначається рівнем професійної підготовки фахівців та службовців, їх володіння методами консультування та якістю консультативного менеджмента.

Відповідно до моделі *«керівник–підлеглий»* консультування є додатковою, але важливою функцією керівників освітньої організації різного рівня управлінської ієрархії, які не тільки визначають підлеглим певні завдання, а й роз'яснюють заходи їх виконання та критерії оцінки результатів, дають поради, рекомендації. При цьому використовуються управлінські моделі консультування – ділові бесіди, інструктаж, виступи керівників на зборах трудового колективу університету, кафедр та інше, що також потребує ефективної організації та управління.

Модель сполучення внутрішнього та зовнішнього консультування. Внутрішнє консультування – це сукупність різних видів консультаційної діяльності, що здійснюється співробітниками та підрозділами ЗВО. Наприклад, фахівці науково-методичного відділу освітньої організації, надаючи поради працівникам університету, здійснюють внутрішнє консультування. Зовнішнє консультування – це консультаційна діяльність незалежних від ЗВО консультантів та їх організацій. Внутрішнє і зовнішнє консультування є взаємодоповнюючими каналами одержання професійної допомоги в розв'язанні проблем щодо забезпечення якості освітнього процесу. Отже, найбільш ефективною є модель одержання професійної консультаційної допомоги, що передбачає сполучення внутрішнього та зовнішнього консультування як джерел спеціальних знань та інформації. Важливим завданням консультативного менеджменту є забезпечення високого рівня внутрішнього та зовнішнього консультування з проблем якості освітнього процесу.

Таким чином:

- консультування за різними моделями є необхідним і важливим елементом внутрішньої системи забезпечення якості освітнього процесу та досягнення його програмних результатів шляхом надання консультаційної підтримки здобувачам вищої освіти та персоналу ЗВО;

- ефективне консультування є метою консультативного менеджменту, що є підставою для ствердження про необхідність і доцільність впровадження та використання підходів та методів управління консультуванням як складової менеджменту якості освітніх послуг.

З метою вдосконалення системи внутрішнього забезпечення якості освітнього процесу пропонується організація *центру управління якістю*, до переліку функцій та завдань якого слід включити такі напрями консультативного менеджменту та консультування:

- організація та координація заходів внутрішнього консультування за різними його моделями, сполучення внутрішнього та зовнішнього консультування;
- інформаційно-методичне забезпечення якісного освітнього процесу;
- організація та надання консультаційної підтримки здобувачам вищої освіти, зокрема, у питаннях індивідуальної освітньої траєкторії, освітньої мобільності, заочної освіти, організації дуальної та неформальної освіти тощо;
- консультування викладачів з організаційно-методичних аспектів викладання навчальних дисциплін;
- консультування розробників освітньо-професійних програм з питань їх створення, впровадження, оновлення, ліцензування та акредитації;
- підготовка методичних матеріалів з питань забезпечення якості освітнього процесу та консультування;
- проведення методичних семінарів та тренінгів;
- організація співпраці та обміну досвідом із закладами вищої освіти з управління якістю освітнього процесу.

ПИТАННЯ УРАХУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЕФЕКТУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

О. В. Ярмач

кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри економічної теорії та міжнародної економіки, Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, Україна, м. Харків

Освітні послуги як сукупність навчальних, виховних, розвиваючих дій фахівців, що ретранслюють загальні й професійні знання та інформацію, спрямовані на формування і нагромадження людського капіталу здобувачів вищої освіти. Їх якість характеризується багатьма ознаками та визначається великою кількістю чинників. За споживчим підходом якість освітніх послуг – це корисний ефект, який відображає їх здатність задовольнити потреби здобувачів вищої освіти на суспільно необхідному рівні; відповідно до процесного підходу якість – це відповідність процесу надання освітніх послуг професійним вимогам та критеріям, стандартам та нормам освітньої діяльності.

Визначення якості освітніх послуг буде неповним, якщо не урахувати їх інвестиційний ефект, який полягає у трансформації витрат держави, організацій бізнесу як інвесторів коштів у освіту персоналу, здобувачів вищої освіти

ти на їх продукування, надання й отримання в людський капітал індивіда, фірми, суспільства, використання якого як інтелектуального ресурсу виробничої, інноваційної та інших видів діяльності забезпечує зростання вартості та доходу.

Інвестиційний ефект притаманний освітнім послугам, оскільки вони є інтеграторами знань та інформації. Інтеграція знань в освітньому процесі – це багатостадійний рух знань, що охоплює процеси створення, залучення, оволодіння знаннями, їх трансформацію, обмін, збереження, використання. У процесі інтеграції знань здійснюється їх накопичення, яке є об'єктивним (ресурсним) і суб'єктивним. Об'єктивне (ресурсне) накопичення знань здійснюється шляхом їх додавання: до суб'єктивних (персоніфікованих) знань додаються кодифіковані, об'єктивовані, внаслідок чого спостерігається розширення знання як ресурсу освітнього процесу. Суб'єктивне накопичення знань – це їх розповсюдження в різних формах між учасниками освітнього процесу.

Освітні послуги є, по-перше, об'єктом інвестицій, по-друге, інтелектуальними інвестиціями – вкладеннями інтелектуальних цінностей у людський капітал здобувачів вищої освіти. Це дає підстави для їх характеристики як інвестиційних ресурсів сучасної економіки.

Економічна наука визначає інтелектуальні інвестиції або в контексті досліджень інтелектуального капіталу та інвестицій у нього, або як інвестиції в інтелектуальну власність. За правовим підходом до характеристики інвестиційної діяльності інтелектуальні інвестиції визначаються як вкладення інтелектуальних цінностей у різні об'єкти з метою отримання доходу та досягнення соціальних ефектів. Це, по-перше, майнові права на об'єкти авторського права та суміжних прав і права промислової власності; по-друге: а) кодифіковані знання, представлені у формі знаків та символів – сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації; б) суб'єктивні (неявні) знання як навички та виробничий досвід (ноу-хау), що не запатентовані.

Інвестиції в освітні послуги – це вкладення ресурсів (матеріальних, фінансових, інтелектуальних) у знання, які є змістом освітньої послуги, яка комерціалізується та є інвестиційним інтелектуальним товаром (послугою), об'єктом ринку освітніх послуг. Коли здобувач вищої освіти, держава, фірми оплачують освітні послуги, то це є придбанням інвестиційного інтелектуального товару, використання якого в майбутній професійній діяльності студентів ЗВО забезпечить отримання доходу. Отже, витрати на придбання освітніх послуг є інвестиціями тих, хто їх оплачує. Треба зауважити, що вкладення здобувачем вищої освіти власного людського капіталу в його інтелектуально-

професійний розвиток слід вважати його інтелектуальною інвестицією. У свою чергу, витрати ресурсів ЗВО на надання освітніх послуг відповідної сучасним вимогам якості повинні окупитися, а їх оплата – забезпечити необхідний обсяг надходження коштів для формування фінансових ресурсів освітньої організації.

Таким чином:

1) освітні послуги є інвестиційними інтелектуальними товарами, використання яких у майбутній виробничій, інноваційній та іншій професійній діяльності здобувача вищої освіти забезпечить зростання вартості та доходу. Це дає підстави до визначення інвестиційного ефекту освітніх послуг складовою їх якості. У споживчому аспекті це вигоди інвесторів коштів у освітні послуги від використання людського капіталу, сформованого в освітньому процесі, у суспільній практиці;

2) при розробленні програм забезпечення якості освітнього процесу слід включати до них заходи, спрямовані на досягнення та підвищення інвестиційного ефекту освітніх послуг як інтелектуального ресурсу формування та накопичення людського капіталу майбутніх фахівців та професіоналів з певної галузі знань;

3) важливим завданням управління якістю освіти є забезпечення відповідності ціни та якості освітніх послуг, складовою якої є їх інвестиційний ефект. Рівень інвестиційного ефекту слід урахувувати при визначенні діапазону цін на різні за якістю освітні послуги.

ЯКІСНЕ ОНОВЛЕННЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

О. А. Фрідман

фахівчиня Навчального центру організації освітнього процесу Управління якості освіти, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна, м. Харків

Одним з основних факторів, що впливають на розвиток людського потенціалу та економічне зростання, є освіта. Від якості людських ресурсів залежить рівень розвитку країни в цілому та її економічної конкурентоспроможності. Але важливим моментом є саме якість освітніх послуг.

Питання підвищення якості освіти в Україні має велике соціальне та економічне значення в умовах сьогодення. У XXI столітті лідируючі позиції у світі займають країни, які мають висококваліфікованих фахівців у різних

сферах життя. Саме такі країни вдало роблять інвестиції в людський капітал, розуміючи, що він наразі є основним фактором для розвитку інноваційної економіки. До інвестицій у людський капітал можна віднести витрати на освіту, включаючи загальну і спеціальну, середню і вищу, формальну і неформальну. Інвестиції у вищу освіту сприяють збільшенню кількості висококваліфікованих фахівців.

За результатами рейтингу Global Innovation Index 2019 можна зробити висновок, що до найкращих показників у системі Глобального інноваційного індексу України належать ті, що характеризують освітній потенціал, людський капітал і дослідження. Проте в цих показниках присутні певні проблеми.

Україна має хороші результати в галузі знань та технологій, а її найслабші показники в інфраструктурі. За співвідношенням учнів та вчителів Україна посідає 3-тє місце у всьому світі. За рівнем створення нових знань і нематеріальних активів Україна посідає 17-тє місце, за показником «корисні моделі за походженням» – 1-ше місце [3].

Для підвищення якості освіти необхідно проводити постійну роботу з удосконалення основних складових освітнього процесу. Серед них можна виділити такі: високий рівень кваліфікації науково-педагогічних працівників; розвиток індивідуальних освітніх траєкторій навчання; посилення практичної складової освітніх програм.

Розглянемо названі складові освітнього процесу на прикладі організації освітнього процесу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Високий рівень кваліфікації науково-педагогічних працівників. У Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна в освітній та науковій діяльності беруть участь 438 докторів наук, професорів і 1274 кандидати наук, доценти. Серед науково-педагогічних працівників 67,2% мають наукові ступені та вчені звання. В університеті на штатних посадах факультету іноземних мов працювали 5 викладачів з Італії, КНР, Сирії та ФРН. А також читали лекції студентам і співробітникам понад 70 іноземних фахівців з різних країн університету, в тому числі в межах Програми Еразмус+, Проєкту Жана Моне. Важливим чинником якості освітнього процесу є педагогічна майстерність викладача, його вміння використовувати сучасні методи навчання. Тому викладачі Каразінського університету постійно підвищують кваліфікацію та активно впроваджують в освітній процес використання інформаційно-комунікаційних технологій шляхом читання лекцій із застосуванням мультимедійних презентацій, використання освітніх платформ дистанційного навчання та комп'ютерних технологій під час контролю знань.

Розвиток індивідуальних освітніх траєкторій. В Законі України «Про вищу освіту» визначено, що здобувачі вищої освіти мають право вибирати навчальні дисципліни в обсягах не менше як 25% загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених для даного рівня вищої освіти [1]. Кожен заклад вищої освіти розробляє власну освітню траєкторію та механізм реалізації цієї норми Закону.

Відповідно до Положення про організацію освітнього процесу в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна за вибором студента організується вивчення окремих навчальних дисциплін із циклів загальної та професійної підготовки. Студентам також може бути запропонований вибір спеціалізацій і блоків навчальних дисциплін із циклу професійної підготовки. У студентів другого та третього курсів є можливість обирати та вивчати міжфакультетські дисципліни циклу загальної підготовки. Студенти обирають для вивчення по одній міжфакультетській вибірковій дисципліні на семестр. Навчальні заняття з міжфакультетських вибіркових дисциплін, проводяться в один і той же день та в один і той же час на всіх факультетах [2].

Це унікальна можливість для студентів розширити коло своїх наукових інтересів, отримати нові знання та знайомства. Так, наприклад, у групі для вивчення міжфакультетської дисципліни «Риторика» було 90 студентів з 17 факультетів університету. При проведенні опитування понад 80% студентів відповіли, що їх повністю задовольняє перелік для вибору міжфакультетських дисциплін.

Посилення практичної складової освітніх програм. Практична підготовка здобувачів вищої освіти є однією з основних складових забезпечення якості вищої освіти і, як результат, конкурентоспроможності випускників на ринку праці. Необхідні уміння і навички набуваються через практичні, лабораторні заняття, навчальні й виробничі практики. Програми проведення всіх видів практик спрямовані на формування у студентів сучасних практичних компетентностей. Проходження практик забезпечує поступове розширення обсягу базових знань у галузі. У Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна поширюється практика проведення навчальних занять із залученням провідних спеціалістів-практиків з різних підприємств та організацій. Залучаються працедавці й до розробки освітніх програм.

Сучасний студент дуже вимогливий, тому закладам вищої освіти необхідно постійно підвищувати якість освітнього процесу за допомогою використання різноманітних форм і способів подачі навчальної інформації, реалізації права студента на вибір та академічну мобільність, посилення практичної складової освітніх програм. Потрібно швидко реагувати на потреби ринку праці, де питання якості підготовки студентів стоять на першому місці.

Тому, зважаючи на потреби суспільства та запити сьогодення, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна наразі докладає всіх зусиль для підвищення якості вищої освіти з метою підготовки висококваліфікованих фахівців, конкурентоспроможних у вирішенні питань та проблем сучасної науки, практики та виробництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. №1556-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print1382613528661298> (дата звернення: 07.04.2020).
2. Положення про організацію освітнього процесу у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна. URL: https://www.univer.kharkov.ua/ua/general/docs/files_pol (дата звернення: 07.04.2020).
3. Global Innovation Index 2019. URL: <https://www.wipo.int/publications/ru/details.jsp?id=4434> (дата звернення: 07.04.2020).

СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНЕ НАВЧАННЯ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ

Л. С. Шевченко

докторка економічних наук, професорка, завідувачка кафедри економічної теорії, гарантка освітньої програми «Бізнес-економіка», Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків

Концепція студентоцентрованого навчання (student-centered education) сформувався у США в другій половині ХХ ст. J. W. Watson, B. F. Skin, R. Mager у своїх працях першими визначили її зміст та методологічні засади.

Найбільшого розвитку концепція студентоцентрованого навчання набуває у 2000 рр. У 2005 р. вона була покладена в основу «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» (ESG), які були прийняті у 2005 р. міністрами, відповідальними за вищу освіту, на пропозицію, підготовлену Європейською асоціацією забезпечення якості вищої освіти (ENQA) спільно з Європейським союзом студентів (ESU), Європейською асоціацією закладів вищої освіти (EURASHE) та Європейською асоціацією університетів (EUA). З того часу стандарти зазнали певних змін. Однак студентоцентроване навчання, викладання та оцінювання залишається незмінним принципом забезпечення якості вищої освіти. Відповідно до стандарту 1.3 «навчальні заклади повинні забезпечувати таке викладання програм, що заохочує студентів до активної участі у творенні навчального процесу,

і таке оцінювання студентів, що відображає цей підхід» [1, с. 11]. За такого підходу здобувач вищої освіти є самостійним і відповідальним суб'єктом освітнього процесу, реалізує свої інтереси й потреби шляхом участі в розробленні не тільки освітніх програм, а й систем внутрішнього забезпечення якості освіти у ЗВО.

Проте розуміння змісту студентоцентризму є різним у викладачів університетів, студентів та роботодавців. Сформувалися поміркована та радикальна моделі студентоцентризму. *Поміркована модель* відображає позиції студентства щодо доступності вищої освіти якомога більшій кількості бажаючих навчатися в університетах, можливостей розвитку й саморозвитку під час навчання. *Радикальна модель* підтримується роботодавцями й наголошує на ефективності професійної підготовки студентів до майбутньої трудової діяльності, можливостях його працевлаштування. У будь-якому разі в центрі всього навчального процесу знаходиться студент. Саме на нього спрямована діяльність викладачів, роботодавців, студентських наукових та академічних рад тощо.

Чи реалізує принцип студентоцентризму освітня програма (ОП) «Бізнес-економіка» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого? На мій погляд, так. Принаймні її розробники цього прагнуть.

По-перше, ОП передбачає гнучке використання та індивідуалізацію різноманітних форм і методів навчання і викладання; регулярне оцінювання студентами змісту та структури навчальних дисциплін та їх подальше коригування з метою забезпечення високої якості освітнього процесу. Спілкування зі студентами-економістами фінансово-правового факультету НЮУ засвідчило, що вони активно цікавляться можливостями «студентської автономії», а під студентоцентризмом розуміють також надання їм права оцінювати якість роботи викладачів, проводити незалежні анкетування серед студентів з питань змісту, реалізації, якості та напрямів удосконалення ОП; вносити зміни в графік освітнього процесу та розклад занять; бути залученими до розроблення критеріїв оцінювання результатів навчання з різних навчальних дисциплін; ширше використовувати можливості управління якістю вищої освіти органами студентського самоврядування, а саме: студентським сенатом, радою студентського самоврядування фінансово-правового та інших факультетів, студентським омбудсменом.

По-друге, ОП гарантує реалізацію кожним здобувачем вищої освіти можливості формування індивідуальної освітньої траєкторії. Про що йдеться? В узагальненому вигляді про персональний підхід до реалізації потенціалу кожного студента. Але як цього досягти? Сучасна дидактика пропонує два

способи індивідуалізації роботи зі студентами. Перший – запропонувати кожному студенту індивідуальну програму опанування ОП відповідно до його здібностей, схильностей, інтересів і мотивів навчання. Другий спосіб – створити умови для саморозвитку та системної самореалізації студентів в обраній професійній сфері, так званого евристичного навчання, використовуючи цілий «пакет» моделей навчання, але спираючись на індивідуальні якості та здібності студентів.

На практиці формування індивідуальної освітньої траєкторії найчастіше охоплює розроблення та реалізацію індивідуального навчального плану; створення умов для вільного вибору студентами вибіркового навчального предмету; розвиток дистанційних навчальних технологій, забезпечення індивідуальної академічної мобільності студентів. Саме так розуміють індивідуальну освітню траєкторію і більшість студентів. Вони мають реальну можливість обирати актуальні для бізнесу навчальні дисципліни з широкого переліку (каталогу), наповнюючи власний освітній «портфель» такими курсами, як: «Національна економіка», «Регіональна економіка», «Глобальна економіка та європейські студії», «Інтелектуальна економіка», «Банківська система», «Ринок цінних паперів», «Ринок фінансових послуг», «Ринок нерухомості», «Економіка праці та соціально-трудова відносина», «Організаційний розвиток бізнесу», «Економіка стартапів», «Ризик-менеджмент», «Страховий захист бізнесу», «Бізнес-планування», «Бізнес-консалтинг», «Прийняття управлінських рішень», «Управління персоналом», «Управління конфліктами», «Логістика», «Безпека праці» та ін. Особливу увагу приділено викладанню навчальних дисциплін, які забезпечують поглиблене опанування правом: «Трудове право», «Корпоративне право», «Правовий захист економічної конкуренції», «Антикорупційний комплаєнс», «Транскордонне економічне співробітництво», «Економіко-правове регулювання природокористування та охорони довкілля». Викладання кожної навчальної дисципліни спирається на сучасний науково-методичний комплекс.

По-третє, студентоцентроване навчання реалізує компетентнісний підхід. У процесі вивчення бізнес-економіки студенти набувають важливих фахових компетентностей, серед яких – ті, що встановлені стандартом вищої освіти за спеціальністю «Економіка», а також ті, які формуються винятково освітньою програмою «Бізнес-економіка». Її розробники, зокрема, доповнили перелік фахових компетентностей із стандарту такими, що відповідають нинішнім проблемам вітчизняного бізнесу: здатність поглиблено аналізувати проблеми і явища в одній або декількох професійних сферах з урахуванням економічних ризиків та можливих соціально-економічних наслідків; здатність самостійно

розробляти, впроваджувати, супроводжувати бізнес-проекти, виявляти проблеми в бізнес-діяльності та пропонувати способи їх розв'язання; здатність до аналітичної діяльності, спрямованої на економічне обґрунтування сучасних бізнес-стратегій; уміння визначати загрози економічній безпеці бізнесу, розробляти та впроваджувати заходи з їх запобігання; розуміння специфіки ведення міжнародного бізнесу, чинників досягнення конкурентних переваг на світових ринках.

Водночас ОП забезпечує формування у здобувачів вищої освіти соціальних навичок, необхідних для успішної професійної діяльності. Зазначу, що в країнах Європейського Союзу існує поняття м'яких навичок (soft skills). Вони протиставляються жорстким – спеціальним вузькопрофесійним навичкам (hard skills), бо не мають однозначної жорсткої прив'язки до конкретної професії. Часто м'які навички називають також універсальними або функціональними компетенціями, а факт володіння ними – функціональною грамотністю (functional literacy). Такі навички є міжпрофесійними, корисними для будь-якого виду діяльності, дозволяють швидко адаптуватися до нових умов праці та життєдіяльності, вирішувати нестандартні завдання. Причому кожна компанія називає актуальні для неї м'які навички. Так, *Microsoft* цінує ораторські та комунікативні здібності, володіння офісними програмами, створення презентацій, менеджмент проєктів і високий рівень самоорганізації. *Forbs* вважає найголовнішими комунікативну компетентність, креативність, написання якісних текстів, досвід роботи в команді, базові комп'ютерні знання та здатність до «реінжинірингу» – готовність робити звичні речі в новий спосіб. «*Німецька хвиля*» відзначає комунікативні та управлінські таланти: ораторське мистецтво, вміння переконувати, лідирувати, управляти, робити презентації, знаходити підхід до людей і вирішувати конфліктні ситуації. ЮНЕСКО та Європейська комісія навіть встановили мінімальний рівень такої грамотності, необхідний кожному європейцю для того, аби «вписатися» в суспільство й не бути «соціальним інвалідом», не кажучи вже про професійну самореалізацію [2].

Вітчизняні роботодавці (а про це свідчать їхні відгуки на освітню програму «Бізнес-економіка») хотіли б бачити у своїх працівників: уміння працювати в команді; здатність брати на себе відповідальність і працювати в критичних умовах; здатність самостійно розробляти, впроваджувати, супроводжувати бізнес-проекти, виявляти проблеми в бізнес-діяльності та пропонувати способи їх розв'язання; уміння полагоджувати конфлікти, навички міжособистісної взаємодії; креативність у діяльності; етичні принципи професійної діяльності та самоменеджмент. Саме такі компетентності і формує ОП «Бізнес-економіка».

По-четверте, здобувачам вищої освіти надається різнобічна освітня, консультативна та інформаційна підтримка, що є функцією викладачів усіх кафедр Університету, задіяних в ОП, співробітників деканату фінансово-правового факультету, працівників бібліотеки. Спільне завдання – сформувати ефективну взаємодію зі студентами, забезпечити якісні комунікації та міжособистісні відносини. Ефективним заходом освітньої підтримки студентів ОП є лекції, які читаються студентам зараз, під час карантину, з використанням платформ Zoom та Google Classroom, опублікування консультацій викладачів із певних навчальних дисциплін у соціальних мережах. Наприклад, тільки у 2019–2020 навчальному році на *Facebook*-сторінці кафедри «BUSINESS ECONOMICS. Актуальна освіта в НЮУ імені Ярослава Мудрого» було опубліковано понад 100 лекцій і консультацій з усіх навчальних дисциплін, які викладаються на ОП «Бізнес-економіка». Інформаційна підтримка здобувачів вищої освіти здійснюється також шляхом використання інформаційно-телекомунікаційної мережі Університету, інтернет-ресурсів, здійснення особистого спілкування викладачів і студентів, комунікацій on-line. Необхідність інформаційної підтримки студентів стала особливо відчутною під час карантину й переходу НЮУ на дистанційне навчання студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Київ: ТОВ «ЦС», 2015. 32 с. URL: http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf.
2. Ясна І. Soft skills: універсальні навички європейського рівня. URL: <https://studway.com.ua/soft-skills/>.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СТРАТЕГІЯ ПАРТНЕРСТВА

І. В. Борисенко

кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики, декан фінансово-правового факультету, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків

На сьогодні в Україні відбуваються процеси перетворення й оновлення системи вищої освіти. Головна мета таких перетворень відображає спрямованість, розвиток і самоактуалізацію особистості, розкриття індивідуальних здібностей, створення сприятливих умов для розвитку творчої та професійної активності майбутніх фахівців.

Система вищої освіти з навчання фахівців повинна охоплювати широкий якісний комплекс засобів, що забезпечують розвиток умінь. Одним з найбільш важливих моментів у системі вищої освіти з навчання фахівців у цьому напрямі є взаємодія між викладачем і студентом: вступаючи в суб'єктні відносини і будучи їх активним учасником, студент починає сприймати реалізовані способи спілкування як норму, як свій індивідуальний вибір.

Взаємодія в системі «викладач – студент» представляє собою систему взаємних впливів суб'єктів, включених у спільну діяльність на основі загальних цілей професійної освіти. Така взаємодія між викладачем і студентом впливає на формування системи цінностей майбутнього фахівця, таких як людина, істина, освіта, професія та інші. Але не варто заперечувати, що на цей час не тільки викладачі, а й самі студенти впливають на процес навчання [1, с. 180]. На сьогодні й від них як безпосередніх отримувачів освітніх послуг на сучасному ринку освіти залежить якість їх надання під час освітнього процесу. Студент повинен усвідомлювати свою власну роль як суб'єкта освітньої діяльності. Кардинальна переорієнтація такої взаємодії, як справедливо зазначає Г. Ф. Пономарьова, повинна розвиватися виключно в напрямі *стратегії партнерства* [2]. Організація тісної взаємодії зі студентами, спрямована на вдосконалення забезпечення якості освітнього процесу, нині набуває особливого значення, оскільки саме від цього залежить становлення професійно-комунікативної компетентності майбутнього фахівця.

Особистий досвід на адміністративних посадах дозволяє автору виокремити основні та найбільш перспективні форми взаємодії викладачів зі студентством, які, безумовно, найближчим часом потребують подальшого розвитку.

1. *Інформаційна взаємодія зі студентами.* Модернізування змісту освітніх програм на основі нових освітніх стандартів з урахуванням базового принципу поєднання фундаментальності й широти охоплення університетської освіти до вимог, що пред'являються до випускника сучасним ринком праці, на сьогодні неможливо без активної *інформаційної взаємодії* з майбутніми випускниками – споживачами освітніх послуг. *Належна інформаційна взаємодія* передбачає тісні взаємозв'язки між усіма суб'єктами освітнього процесу, і в першу чергу це налагодження ефективної системи інформування студентів та викладачів про підсумки анкетування, щодо результатів моніторингу та вжитих за його результатами кроків. Для досягнення цієї мети слід активно інтегрувати в освітній процес систему моніторингу, аналізу та контролю якості навчального процесу.

2. *Залучення студентства до процесу внесення змін (доповнень) до обраних ними освітніх програм з метою їх подальшого вдосконалення.* Модер-

нізування змісту освітніх програм на основі нових освітніх стандартів на сьогодні неможливе без участі студентів. Студенти повинні бути більш залученими до процесу внесення змін (доповнень) до навчальних планів і забезпечувати зворотний зв'язок щодо вдосконалення занять. Це, зокрема, повинно відбуватися на рівні кафедр, викладачі яких входять до Вченої ради факультету, та деканату й супроводжуватися активним залученням викладачів на цих рівнях. Під час побудови індивідуальної освітньої траєкторії функції взаємодії студента з викладачем полягають у такому. Це перш за все своєчасне надання студенту інформації про форми й методи навчання, методи поточного контролю з навчальних дисциплін за освітньою програмою. У ході безпосередньої реалізації індивідуальної траєкторії взаємодія проявляється в організації навчального процесу та регулярного моніторингу навчання студента і внесення в міру необхідності відповідних коригувань.

3. Постійний моніторинг якості освіти на всіх етапах навчання. Управління процесом освіти в навчальному закладі засноване на знанні того, як протікає освітній процес. Для управління процесом освіти в навчальному закладі служить система освітнього моніторингу – постійного відстеження ходу освітнього процесу з метою виявлення й оцінювання його проміжних результатів, факторів, а також прийняття рішень щодо регулювання й корекції освітнього процесу. Під *моніторингом якості освіти* в закладі вищої освіти І. П. Анненкова розуміє інформаційну систему, яка постійно оновлюється і поповнюється на основі безперервного стеження за станом і динамікою розвитку основних складових якості освіти, за сукупністю визначених критеріїв з метою вироблення управлінських рішень по коригуванню небажаних диспропорцій на основі аналізу зібраної інформації та прогнозування подальшого розвитку досліджуваних процесів [3, с. 22]. До *показників факультетського рівня* вона відносить: відповідність особистих якостей випускників вимогам професії; відповідність професійних знань, умінь і навичок вимогам професії; здатність випускників до інноваційної діяльності; рейтинг випускників серед працівників організації; особисті досягнення випускників (нагороди, наукові роботи, винаходи, публікації та ін.). До *показників кафедрального рівня*: професійну спрямованість випускників; професійну компетентність випускників; позитивні риси в роботі випускників; недоліки в роботі випускників; ставлення керівників до випускників [4].

4. Участь у науково-дослідній роботі викладача і студента, зорієнтовану на спільний науковий пошук, та тісна співпраця в розробці планів проходження виробничої практики, а також під час спілкування з потенційними роботодавцями. Зазначимо ще один суттєвий момент, пов'язаний із внутрішнім забезпеченням якості освітнього процесу. Важливо забезпечити тісний

взаємозв'язок науково-дослідної роботи студентів і практики, передбаченої освітньою програмою за спеціальністю «Економіка» на підставі взаємодії наукових керівників і керівників практик у партнерських організаціях. У цьому напрямі керівництвом Університету було укладено меморандуми про співпрацю з приватними фірмами та держаними установами, в яких студенти факультету проходять виробничу практику. Результати анкетування та особистого спілкування зі студентами за результатами проходження практики дозволяє гаранту освітньої програми, безпосереднім керівникам практики, викладачам кафедри, декану та роботодавцям удосконалити та впроваджувати нові форми набуття практичних навичок під час її проходження. Це дозволяє визначити і транслювати в зміст освітніх програм також обсяг і набір управлінських компетенцій, які повинні мати випускники за спеціальністю «Економіка», а відповідно, й підвищити рівень підготовки як із фундаментальних економічних дисциплін, так і з дисциплін за вибором студента.

5. *Організація роботи кураторів.* Окрема роль у вирішенні завдань щодо забезпечення якості освітнього процесу на фінансово-правовому факультеті належить кураторам, які закріплені за академічними групами для створення комфортного гуманітарного середовища студентам, а також із метою поліпшення результатів виховної та навчальної роботи. Метою роботи куратора є створення зовнішніх умов і сприяння актуалізації внутрішніх резервів молоді людини для повноцінної творчої самореалізації як у професійній, так і в інших доступних сферах життєдіяльності студента. Тому кураторами повинні призначатися найдосвідченіші викладачі. Куратори, які постійно спілкуються зі студентами, різнобічно впливають на них і, водночас, працюють за предметною системою. Тобто, крім викладання певного предмета, вони також дбають про об'єднання зусиль викладачів, які працюють у певній групі, координацію їхніх вимог для поліпшення результатів виховної та навчальної роботи зі студентами групи. Застосовуючи у своїй роботі гуманістичні технології навчання і виховання, куратори можуть суттєво вплинути на формування єдиної корпоративної культури навчального закладу, забезпечити психологічні та організаційно-педагогічні умови для створення в академії комфортного гуманітарного середовища як ключового компонента соціальної ситуації розвитку особистості сучасного спеціаліста. Поєднуючи у своїй роботі викладацькі й виховні функції, куратор має можливість реально створити систему тих специфічних взаємокомунікацій, що являють собою соціальну ситуацію гармонійного професійно-особистісного розвитку майбутніх спеціалістів [4].

Взаємодія викладача зі студентами є найбільш демократичним, відкритим і динамічним видом міжособистісних контактів. Саме завдяки реалізації таких

суб'єктних взаємозв'язків (відносин співробітництва, взаєморозуміння і взаємодопомоги), що складаються між ними, можливо домогтися оптимальних результатів у навчальному процесі. Питання взаємодії, безумовно, потребують подальших досліджень, і в першу чергу це питання забезпечення, організації та регулювання педагогічно доцільних взаємовідносин викладача і студентів в умовах сучасної кредитно-трансферної системи навчання [2]. Запровадження в сучасній українській вищій школі кредитно-трансферної системи навчання, безумовно, дозволяє розширити горизонти професійного розвитку студентів, сприяє диференціації їх навчальних цілей, які в умовах системи, на думку В. Нагаєва, з одного боку, повинні бути зорієнтовані на організацію пізнавальної діяльності, а з другого – на виявлення результативності навчання. Саме таким чином відкривається перспектива реального використання результатів власної пізнавальної діяльності, що стимулює формування мотивації навчання [5, с.138].

Висновки. Сенсом спільної діяльності або взаємодії в партнерстві є співробітництво всіх його учасників. У партнерських взаєминах відбувається перебудова рольових відносин викладача та студента в рівноправні. У цьому відношенні цілком слушно зазначає В. В. Оніпко, що «ідея співробітництва, діалогу, партнерства у взаємовідносинах суб'єктів навчальної діяльності – одна з основних у педагогіці останніх років» [6, с. 194]. Взаємодія всіх суб'єктів освітньої діяльності повинна бути найбільш демократичним, відкритим і динамічним видом міжособистісних контактів викладача і студентів. Це, у свою чергу, дозволить завдяки *комплексній реалізації вищезазначених форм взаємодії* всіх учасників навчального процесу, які базуються на відносинах співробітництва, партнерства, взаєморозуміння і взаємодопомоги, домогтися оптимальних та якісних результатів для підвищення та вдосконалення внутрішнього забезпечення якості освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багрій К. Л. Викладач і студенти: взаємодія у процесі навчання. *Серія: Проблеми освіти та методика викладання у вищій школі*. 2016, Випуск II (62). С. 174–182.
2. Пономарьова Г. Ф. Взаємодія викладача і студента у навчально-виховному процесі педагогічного ВНЗ. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Серія: Стратегія, методологія*. 2014. №45. URL : <http://library.uipa.edu.ua/images/data/zbirnik/problemu45/6.pdf> (дата звернення: 26.04.2020).
3. Анненкова І. П. Моніторинг системи підготовки студентів до науково-дослідницької діяльності у ВНЗ. *Збірник наук. праць «Наукові записки кафедри педагогіки», Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна; Харківський гуманітарно-педагогічний інститут*. Харків, 2011. Вип. XXV. С. 16–27.

4. Анненкова І. П. Моніторинг якості освіти у ВНЗ. *Кафедра педагогіки Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова*, 06.12.2010. URL: <http://e-learning.onu.edu.ua/stati/pedagog-ka-visho-shkoli/an-nkova-p-mon-toring-jakost-osv-ti-u-vnz.html> (дата звернення: 15.04.2020).
5. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: навч. посіб. / В. М. Нагаєв. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 232 с.
6. Оніпко В. В. Розвиток партнерських взаємин між викладачами і студентами на кафедрі ВНЗ III–IV рівня акредитації. *Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. Серія: Витоки педагогічної майстерності*. 2014. Вип. 14. С. 193–200.

СПІВПРАЦЯ КЛЮЧОВИХ СТЕЙКХОЛДЕРІВ ВНУТРІШНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ОРГАНАМИ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

К. С. Тверезовська

голова студентського самоврядування, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків

Основною метою функціонування закладу вищої освіти (далі – ЗВО) є задоволення потреб усіх зацікавлених сторін. Неорієнтованість закладу вищої освіти на інтереси студентства та продуктивної молоді негативно впливає на якість освітнього процесу, що в подальшому значно знижує конкурентоспроможність ЗВО на ринку освітніх послуг. Зважаючи на зазначене, стейкхолдери внутрішнього забезпечення якості освітнього процесу мають здійснювати ефективне управління взаємовідносинами з органами студентського самоврядування, адже саме прогресивна молодь має прямий та непрямий вплив на досягнення стратегічних цілей.

Студентське самоврядування є формою самоорганізації студентів, самостійною громадською діяльністю, механізмом представництва й відстоювання своїх прав і, найголовніше, можливістю самореалізації студента як відкритої, цілеспрямованої та освіченої особистості, а також важливим фактором розвитку якісної освіти. Органи студентського самоврядування в університеті здійснюють свою діяльність в інтересах усього студентства, що дає змогу брати участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення освітнього процесу та реалізовувати заходи щодо забезпечення якості вищої освіти. При цьому успіх реалізації стратегічних планів діяльності органів студентського самоврядування можливий лише шляхом співпраці та всебічної підтримки університетською спільнотою ініціатив студентів. Спільні

зусилля та пошук компромісів дають змогу побудувати освітнє середовище, яке сприяє особистісному розвитку всіх учасників освітнього процесу на основі принципів диференціації, індивідуалізації, практикоорієнтованого навчання, студентоцентрованого підходу та міжнародної інтеграції в освітній і науковій сферах.

Університет є цивілізаційним феноменом, що пройшов тривалий процес еволюції, і тепер, в еру інформатизації, спрямовує свою діяльність на підвищення культури лідерського служіння та розвиток ініціативи студентів. Багато хто з дослідників визначає місію ЗВО як забезпечення умов для набуття здобувачами вищої освіти соціальних та громадянських компетенцій функціонувати в плюралістичному суспільстві, в якому для молодих людей важливими є співпраця і взаємодія. На таких засадах будує свою діяльність і Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Університет усіяко сприяє розвитку студентського лідерства та організації дозвілля, створює умови для реалізації творчого потенціалу й соціальної активності та формує позитивний імідж студента, який відповідає сучасним стандартам вищої школи. На жаль, більшість теперішніх ЗВО в Україні не виконують низки функцій, які притаманні європейському і світовому освітнім просторам.

Особливої актуальності набуває конструктивна взаємодія ключових стейкхолдерів внутрішнього забезпечення якості освітнього процесу з органами студентського самоврядування, що допомагає побудувати інноваційну платформу взаємодії сучасних студентів, випускників, викладачів та роботодавців. Наприклад, зараз у світі та в Україні склалася надзвичайно складна ситуація, пов'язана з виникненням коронавірусної хвороби. З метою запобігання поширенню коронавірусу серед населення України органами законодавчої, виконавчої та місцевої влад вжито низку заходів, спрямованих на запобігання поширенню інфекції, в тому числі запроваджене дистанційне навчання. Останнє є викликом сучасній університетській освіті. Стало зрозуміло, що в глобальних реаліях сьогодення та в умовах діджиталізації суспільства традиційна національна система вищої освіти задовольняє запити студентської аудиторії лише частково. Навпаки, завдяки застосуванню Internet та мобільних технологій викладач і студент можуть продуктивно, на партнерських засадах, співпрацювати за межами закладу вищої освіти.

Органи студентського самоврядування швидко відреагували на зміни та створили найкомфортніші умови взаємодії студентства як для подолання проблем порушення прав та інтересів студентів під час online-навчання, так і для організації дозвілля шляхом проведення вебінарів, воркшопів та майстер-класів. Ключовим інструментом у забезпеченні якості освітнього процесу став

регулярний зворотний зв'язок зі студентами, посередниками яких є органи студентського самоврядування. Одним з яскравих прикладів практичного застосування даного інструментарію є створення Студентським Сенатом (вищий колегіальний виконавчий орган студентського самоврядування) Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого online-платформи для відкритого діалогу з проректором з навчальної роботи Барабашем Юрієм Григоровичем у форматі чату.

Зверну увагу й на таке. Одним із першорядних факторів успішності реформування вищої освіти має бути відмова від традиційного розуміння університету як власності держави чи місцевої громади. Інституційна автономія закладу вищої освіти потребує перетворення університету на самодостатню інституцію, де органи студентського самоврядування стануть лабораторією з широкими повноваженнями для самореалізації молоді в умовах жорстких ринкових відносин та глобалізації суспільства. Такий підхід практикують американські ЗВО, що навчає студентів поважати особисті права та свободи, відповідально виконувати обов'язки та налагоджувати стосунки на основі справедливості та чесної конкуренції.

На мій погляд, продуктивна співпраця ключових стейкхолдерів внутрішнього забезпечення якості освітнього процесу з органами студентського самоврядування досягається шляхом відкритого діалогу, пошуку компромісів, врахування інтересів молоді та всебічної допомоги. Студенти, аспіранти, викладачі та інші працівники, будучи частиною університетської спільноти, беруть на себе відповідальність сумлінного і якісного виконання обов'язків в освіті, науці та інших сферах професійної діяльності.

КРИТЕРІЇ ЯКІСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ: ПОГЛЯД ЗОВНІШНЬОГО СТЕЙКХОЛДЕРА

В. Г. Паркулаб

кандидат юридичних наук, керуючий партнер юридичної фірми «Глобус», Україна, м. Харків

Наприкінці 2019 р. наша юридична фірма готувала експертний висновок для НЮУ щодо актуальності освітньо-професійної програми «Бізнес-економіка». Пройшов певний час, в думках я неодноразово повертався до змісту програми. І зараз хочу сформулювати певні вимоги чи, можливо, критерії того, якою взагалі має бути університетська освітня програма, які проблеми забезпечення якості освітнього процесу за її допомогою можна розв'язати.

По-перше, для того аби будь-яка освітня програма була актуальною, а освітній процес – якісним, потрібно від початку орієнтуватися на підготовку фахівців із системними економічними знаннями, практичними навичками та уміннями, науковим економічним мисленням, здатними до ефективної професійної діяльності та власного вдосконалення, що є інтелектуальним капіталом інноваційного розвитку бізнесу в умовах сучасних соціально-економічних перетворень, викликів та ризику.

По-друге, освітні програми університету повинні мати глибоку теоретичну обґрунтованість і комплексну прикладну спрямованість, бути інноваційними і перспективними, відповідати сучасним трендам в економіці, бізнесі, на ринку праці, вимогам щодо вдосконалення підготовки фахівців з бізнес-економіки.

Окремо зупинюся на навчальному плані спеціальності. Він має бути добре структурованим та обґрунтованим, сприяти універсальності підготовки фахівців, отриманню ними комплексу теоретичних та прикладних знань з майбутньої професії. При цьому важливо, аби студенти мали можливість вибору навчальних дисциплін, що суттєво розширює освітній простір їх професійної підготовки, посилює їх зацікавленість і самостійність в опануванні професії. Наскільки я знаю, наявність вибіркових навчальних дисциплін зараз є обов'язковою вимогою Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. І це правильно. Нарешті, навчальний план спеціальності повинен включати дисципліни, які формують практичні навички майбутньої професії. Якісна вища освіта сьогодні є запорукою професійних успіхів випускників університету в майбутньому. Слід підкреслити також доцільність включення до навчального плану освітньої програми «Бізнес-економіка» комплексу дисциплін з правової підготовки бізнес-економістів, які повинні чітко розуміти правові аспекти підприємництва, мати навички вивчення та застосування в практичній діяльності нормативних актів, професійно діяти у правовому полі бізнесу, сприяти підвищенню правової культури підприємців.

По-третє, гарантією якості та результативності освітнього процесу є викладачі кафедр. Про це свідчать не тільки формальні дані, а й власний досвід партнерів і співробітників юридичної фірми «Глобус», які вчилися в НЮУ імені Ярослава Мудрого, у тому числі в розробників програми «Бізнес-економіка», а зараз активно співпрацюють з ними з різних питань її формування, реалізації, удосконалення.

По-четверте, для якісного освітнього процесу потрібне сучасне інформаційно-методичне забезпечення. В умовах дистанційного навчання під час карантину, пов'язаного з коронавірусом, ми в цьому мали можливість переконалися. Більшість університетів світу почали активно використовувати

платформи Zoom, Google Classroom та інші. Дуже цікавим та ефективним, на мою думку, є досвід викладачів кафедри економічної теорії з консультування з навчальних дисциплін програми, публікації конспектів лекцій, методичних матеріалів у соціальній мережі Facebook.

ТЕХНОЛОГІЯ *TUTORIAL* ЯК ІНДИВІДУАЛЬНА ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ: ДОСВІД ПОЛЬСЬКИХ ЕКОНОМІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

О. В. Овсієнко

кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри економічної теорії, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків

О. О. Набатова

кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри економічної теорії, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків

Світ навкруги людини постійно змінюється. Особливо стрімкими ці зміни стають у період бурхливих суспільно-економічних зрушень, пов'язаних із цифровізацією, розвитком нематеріальної економіки, появою все більшої кількості нових інтелектуальних продуктів. Тому людина, яка сьогодні отримує бізнес-освіту, має бути готовою не тільки опанувати інновації в різних сферах людського життя, а й генерувати їх самостійно. З огляду на це в польських вищих навчальних економічних закладах значна увага приділяється формуванню студентом вільної траєкторії навчання.

Під час проходження стажування для педагогічних і науково-педагогічних працівників на базі Економічного Університету в місті Кракові (Польща) автори познайомилися з технологією *tutorial*, яка посідає важливе місце у формуванні вільної освітньої траєкторії польських студентів, що навчаються за економічними програмами.

Сутність технології *tutorial* полягає в тому, що здобувач вищої освіти самостійно обирає те, чому він прагне навчитися. Важлива відмінність від традиційної для українських закладів вищої освіти системи формування вільної освітньої траєкторії: здобувач не обирає дисципліни із запропонованого переліку, а приходить зі своєю власною пропозицією стосовно змісту курсу, який би він хотів вивчати.

Організаційно *tutorial* може бути реалізований у різних варіантах у залежності від навчальної дисципліни, року навчання студента та особистого стилю наставництва тьютора. Це можуть бути індивідуальні зустрічі або заняття в малих групах. У Краківському економічному університеті студенти

мають щорічно обирати *tutorial* (3 ECTS), що передбачає 8 індивідуальних занять з викладачем по 60 хвилин два рази на місяць. Студенти, як правило, готують письмову роботу для кожного заняття в різноманітних формах (есе, аналіз кейсів, огляд книг, рецензії на наукові статті, розгорнуті плани або нотатки до усних виступів, презентації тощо) та обговорюють її з тьютором, удосконалюючи навички усного спілкування та маючи можливість отримувати постійний зворотній зв'язок від викладача.

Tutorial у цілому спрямований на:

- поглиблення розуміння студентом предмета навчальної дисципліни, усвідомлення її значення та можливостей застосування отриманих теоретичних знань у практичному контексті;
- розвиток загальних навчальних компетентностей (ідентифікація та оцінка релевантних джерел інформації, усне та письмове спілкування, ефективне управління часом, критичне самооцінювання тощо);
- удосконалення навичок роботи з навчальною та науковою літературою (синтезування інформації з різних джерел, формулювання та обґрунтування ключових тез, критичний аналіз дискусійних положень тощо);
- забезпечення студенту можливості реалізовувати власні навчальні інтереси в контексті обраної дисципліни, персоніфікації його навчального досвіду;
- формування професійного мислення.

Навчання з використанням технології *tutorial* є суто індивідуальним. Воно передбачає високу відповідальність самого здобувача. Адже для того щоб прийняти обґрунтоване рішення, чому хочеш навчатися, необхідно орієнтуватися як у перспективних напрямках розвитку економічної науки, так і знатися на сучасних тенденціях та формах розвитку бізнесу. Тому участі здобувача в *tutorial* передують ціла низка умов. По-перше, студенти мають спершу опанувати низку обов'язкових базових економічних дисциплін. Польськими закладами вищої освіти встановлюється певна кількість кредитів, набравши які можна подавати заявку на участь у курсах, які викладаються способом *tutorial*. По-друге, здобувач має підготовувати мотиваційне есе, у якому висловлює власне бачення структури дисципліни, змісту тем, які до неї входять.

На заклади вищої освіти технології *tutorial* також накладають високу відповідальність. Так, заклад освіти має призначити студенту викладача, з яким він буде працювати над індивідуальним курсом. Зазначимо, що далеко не всі викладачі погоджуються брати в цьому участь, оскільки така форма навчання потребує величезних зусиль з планування навчальної діяльності (визначення цілей курсу з фокусом на спонукання студентів до активного навчання, принципів та правил навчання, зокрема термінів виконання завдань, підготовки планів занять та допоміжних матеріалів), організації ефективних комунікацій

(заохочення студентів до активної участі в обговоренні, коректне аргументоване коментування виступів студентів, створення довірливої атмосфери спілкування, запобігання руйнівній поведінки), вдалої подачі навчального матеріалу (яка допоможе студентам візуалізувати загальну структуру дисципліни та пов'язати теоретичний матеріал із практичним досвідом, конкретними прикладами), використання інтерактивних методів навчання та підтримки мотивації. Здобувач освіти має право обрати викладача з тих, хто погодився викладати *tutorial*. Тобто остаточне рішення приймає студент. Оцінка знань студента відбувається на основі письмового есе, яке пише здобувач після завершення курсу. Фінальне есе, як правило, порівнюється з початковим мотиваційним есе.

Досвід використання технологій *tutorial* доволі цікавий. На нашу думку, вони дають змогу з'ясувати професійні прагнення здобувачів, їх цільові установки, громадські та особисті цінності, у подальшому грамотно підійти до планування власної кар'єри в бізнесі із самореалізацією, творчими прагненнями. Вибір студентів може виявитися важливим для їх майбутніх роботодавців, оскільки віддзеркалює не тільки сферу інтересів майбутніх працівників, їх покликання, а також своєрідне професійне налаштування.

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

Н. В. Можайкіна

кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри економічної теорії та міжнародної економіки, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна, м. Харків

Формування професійно-творчої компетентності студентів – важливе питання сучасної освіти. Для здійснення повноцінної професійної діяльності студенти повинні поступово сформувати в себе професійно-творчу компетентність. Питання про способи розвитку креативних і творчих здібностей особистості вивчалися на всіх етапах еволюції педагогіки як науки і суспільства в цілому. Однак, незважаючи на те, що багато авторів відзначають терміни «творчість» і «креативність» тотожними, їх варто розмежовувати.

Виділяючи ознаки творчого процесу, більшість авторів підкреслюють його спонтанність, несвідомість, неконтрольованість волею і розумом. Творчість – діяльність, що породжує щось якісно нове і відрізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю. Креативність – це те, що допомагає людині не задовольнятися наявними відповідями, а спонукає знаходити оригінальні рішення, формулювати незвичайні ідеї. Креативність –

це не те саме, що інтелект, вона передбачає поєднання захопленості й впевненості у своїх силах. Діяльність креативної людини ґрунтується не тільки на натхненні й спонтанності. Її робота завжди цілеспрямована і практична. Продукт творчості створюється не заради самого продукту як такого, а для вирішення завдання або отримання вигоди. Від цього залежить, які кошти і форми роботи використовуються.

Очевидно, що для формування професійно-творчої компетентності необхідне введення нових методик навчання студентів. Важливим моментом при організації навчання є навчально-розвиваюче середовище. Саме воно відіграє важливу роль у розвитку творчих здібностей студентів. Задача викладача – перш за все забезпечити всім суб'єктам освітнього процесу можливість для ефективного особистісного саморозвитку. Особлива єдність властивостей освітнього середовища і самого суб'єкта розуміється і як фактор загально-освітнього середовища, і поведінковий фактор суб'єкта.

Можна виділити кілька принципів, що лежать в основі моделювання продуктивної навчальної взаємодії. У процесі становлення навчальної діяльності формуються не тільки пізнавальні дії, а й система взаємодії, відносини, стиль спілкування, при цьому навчальні взаємодії викладача повинні бути провідною силою процесів навчання і виховання. Істотну роль у розвитку пізнавальних дій, мотивів особистості учня відіграє той тип взаємодії, за якого через активну участь у спільній з викладачем продуктивній діяльності активізується і власна творча продуктивна діяльність студентів. Реалізація всього багатства міжособистісних відносин учасників (студентів, викладача) забезпечується в даному типі взаємодії тим повніше, чим глибше вони входять у систему співпраці один з одним. І це в рівній мірі стосується всіх учасників педагогічного процесу. У справжньому, дійсному співробітництві викладач навчається і виховується не менше, ніж ті студенти, яких він навчає.

Треба відмітити, що творчі здібності розвиває діяльність, у процесі якої виникають позитивні емоції. Однак не будь-яка діяльність розвиває творчі здібності, а тільки та, в процесі якої виникають позитивні емоції. Пізнавальна потреба характеризується почуттям задоволення від розумової роботи. Експериментально зареєстровано, що розумова робота, виконувана за індивідуальною потребою, обов'язково пов'язана з вираженою діяльністю центру позитивних емоцій.

При організації роботи по формуванню креативності слід ураховувати, що студентам необхідне не тільки відповідне розумове навантаження, а й своєчасне керівництво викладача. Однак світ навколо стрімко змінюється, і викладач опинився в досить складній ситуації: знання, інформація, а разом з ними і технологія її видобутку змінюються зі стрімкою швидкістю, освіта на силу встигає відслідковувати ці зміни. Саме така стрімка динаміка відбува-

ються в суспільстві на сучасному щаблі розвитку соціальних і культурних змін, високий рівень розвитку науки викликає необхідність перенесення уваги педагогів з процесу передачі готових знань на процес добування знань, тобто на розвиток мислення і творчих здібностей.

Найбільш поширеним є поділ процесу навчання на п'ять методів, причому в кожному з наступних етапів їх застосування активність і самостійність студентів наростає: пояснювально-ілюстративний метод; репродуктивний метод; метод проблемного викладу; частково-пошуковий або евристичний метод; дослідницький метод. Останнім часом дедалі більшого поширення набувають ігрові методи навчання (навчальні ділові або діяльні ігри засновані на принципі імітаційного моделювання ситуацій реальної професійної діяльності в поєднанні з принципами проблемності й спільної діяльності).

Для формування професійно-творчої компетентності студентів на основі інтеграційного підходу при навчанні найважливішими методами фахівці вважають евристичні та креативні. До евристичних методів слід віднести синектику, мозковий штурм, метод інверсії та ін. Форми навчання в цих моделях передбачені колективні, індивідуальні, групові. Традиційно використовувалися колективні форми навчання, але в останні роки у вищій освіті перевагу віддають індивідуальним і груповим, оскільки при двох останніх формах навчання краще розкривається творчий потенціал студентів.

Таким чином, процес підготовки студентів закладів вищої освіти до професійно-творчої діяльності повинен проводитися з урахуванням мінливих завдань практичної діяльності та умов їх вирішення. Вони повинні освоювати сучасні методи творчості й засоби вирішення професійно-творчих завдань, формувати системне мислення зі здібностями цілеспрямованого пошуку і прийняття творчого прикладного рішення, розвивати креативні особистісні якості, що дозволяють ефективно здійснювати професійно-творчу діяльність в умовах високої конкуренції та домагатися результатів у праці.

КРОС-КУЛЬТУРНА КОМПОНЕНТА ПІДГОТОВКИ ЕКОНОМІСТІВ-МІЖНАРОДНИКІВ

О. В. Бервено

докторка економічних наук, доцентка, професорка кафедри економічної теорії та міжнародної економіки, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна, м. Харків

В умовах глобалізації проблема міжкультурної взаємодії набуває особливої актуальності, яка проєктується і на вимоги до підготовки сучасних фахів-

ців. При підготовці фахівців різних профілів із подальшою ефективною реалізацією їх науково-освітнього потенціалу дедалі більш важливого значення набуває крос-культурна підготовка. Особливо це стосується фахівців у галузі економіки, чие подальше поле трудової діяльності знаходиться в міжкультурному просторі.

Проблема крос-культурної підготовки студентів включає два основних аспекти. По-перше, це формування загальнокультурного рівня, що є однією з фундаментальних вимог до сучасного випускника ЗВО. Загальнокультурний рівень майбутнього економіста-міжнародника має реальне значення як для майбутнього роботодавця, так і для потенційних клієнтів, кожен з яких оцінює його комунікаційні навички як одні з пріоритетних. По-друге, в процесі крос-культурної підготовки відбувається формування необхідних крос-культурних компетентностей. Вони не зводяться тільки до мовних навичок, а включають психологічні, соціокультурні, правові та поведінкові компоненти, що дозволяють представникам різних культур вести творчий діалог. Із цієї точки зору крос-культурну підготовку студентів можна розглядати як їх підготовку до майбутнього ефективного функціонування в мультикультурному просторі. Ідеться про потенційно можливу участь майбутніх фахівців у розвитку міжнародного співробітництва, про можливість адекватно реагувати на мультикультурний контент. Кінцевим результатом крос-культурної підготовки є якісна зміна особистості: зміни в мисленні, в афективних реакціях, в поведінці, основу яких складають зміни системи цінностей. Ефективність крос-культурної підготовки, на нашу думку, перш за все визначається тією системою цінностей, яка формується в майбутніх фахівців, що дозволяє не тільки визначати культурні відмінності та розбіжності, а й змінювати власну поведінку для їх подолання або згладжування. У сучасних швидкозмінних реаліях формування крос-культури фахівця передбачає адаптивність і самостійність, що дозволяють набувати необхідних знань і ефективно застосовувати їх у нових умовах, створюючи нові зразки поведінки. Такі навички багато в чому залежать від тих ціннісних установок, які сформувалися в студентів у процесі навчання.

Крос-культурна підготовка студентів здійснюється як шляхом аудиторної роботи в процесі вивчення іноземних мов, культурології, соціології, психології, основ міжнародної комунікації та інших гуманітарних дисциплін, так і під час позааудиторної роботи: факультативні заняття, гуртки, майстер-класи, стажування, підготовка до конкурсів, проєктні роботи (крос-культурні проєкти) та ін. Крос-культурна підготовка студентів може здійснюватися за допомогою правильного підбору індивідуальних і групових завдань для студентів як у рамках вивчення окремих дисциплін, так і в рамках підготовки між-

дисциплінарних проєктів (наприклад, дослідження культурної спадщини і менталітету інших країн, особливостей власної та зарубіжної комунікативної культури). Значення матиме комплексний характер таких досліджень, що включає аналіз не тільки культурних, а й соціальних, економічних, політичних факторів, що визначають середовище сучасних міжнародних економічних відносин.

Крос-культурна підготовка повинна фокусуватися на володінні інструментами та методами діагностики перш за все власної культури, на основі яких формуються навички розуміння інших культур і засобів діяльності в них та управління будь-якими культурними відмінностями. Багато в чому рівень крос-культурної підготовки студентів визначається мотиваційно-особистісними критеріями.

Сучасний світ стає дедалі більш вестернізованим, що характеризується домінуванням у багатьох сферах суспільного життя прозахідної єдиної мегакультури, що руйнівню впливає на культурне різноманіття світу. Усе більш поширеною стратегією ведення міжнародного бізнесу стає єдина стратегія маркетингу, що дозволяє економити на масштабах за рахунок певного рівня стандартизації та єдиних підходів до виходу на ринки різних країн. Однак така стратегія найчастіше дає збої саме тому, що не враховує міжкультурні відмінності. Тому для фахівців, які готуються виходити на міжнародний ринок, навички міжкультурної адаптації та формування міжкультурних відносин набувають особливої гостроти.

Міжкультурні дослідження носять не тільки теоретичний, а й практикоорієнтовний характер, забезпечуючи майбутню ефективність функціонування суб'єктів господарювання в глобальному бізнес-середовищі. Ефективною основою будь-якої міжкультурної комунікації є формування ціннісних установок, які забезпечують прийнятні для представників різних культур гуманістичні поведінкові моделі, а також можливості залучення до нових культурних цінностей.

Сенситивність студентської аудиторії особливо сприяє формуванню стійких ціннісних орієнтацій, які є підґрунтям ефективних міжкультурних комунікацій, розширення діалогу культур, гуманізації цінностей. Формування гуманістичних ціннісних установок в освітньому середовищі може ефективно протидіяти поширеному серед сучасної молоді феномену екзистенціального вакууму, детермінувати процес навчання, сприяти формуванню мотиваційно-потребнісної сфери особистості, що забезпечить її подальшу трудову соціалізацію. Через асиміляцію інструментальних цінностей, необхідних у міжкультурній взаємодії при майбутньому працевлаштуванні, відбувається каталізація засвоєння цінностей термінальних, у тому числі загальнолюдських цінностей, які є основою сталого діалогу культур.

**MANAGING THE QUALITY OF AN EDUCATION PROCESS:
CONTEMPORARY PRIORITIES AND PRACTICES FOR ENSURING.
ROUND-TABLE DISCUSSION AT THE EDITORIAL OFFICE OF THE
COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS “ECONOMIC THEORY
AND LAW”, 5 MAY 2020**

On 5 May 2020, the Editorial Board of the Collection of Scientific Papers “Economic Theory and Law” held the round-table discussion “MANAGING THE QUALITY OF AN EDUCATION PROCESS: CONTEMPORARY PRIORITIES AND PRACTICES FOR ENSURING”.

Lecturers, scientists, executives of universities’ quality management departments of Yaroslav Mudryi National Law University, V. N. Karazin Kharkiv National University, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, *Kharkiv Trade and Economics Institute* of Kyiv National University of Trade and Economics, as well as representatives of student self-governance and employers of the Kharkiv region remotely participated in the round-table discussion.

During the discussion, the participants considered the following issues:

the role of pre-emptive education under digital transformation;

consultative management within an internal support system for quality of an education process;

taking into account an investment effect of education services within a support system for quality of an education process;

qualitative upgrading of tertiary education under modern conditions;

student-centred learning as the basis for a contemporary education program;

prior directions of the interaction between a lecturer and a candidate for a graduate degree: a strategy for partnership;

collaboration of key stakeholders of the internal support of quality of an education process with agencies of student self-governance under digitalization;

criteria for a quality education program: an external stakeholder’s view;

tutorial technology as an individual education trajectory: experience of Polish economic universities;

forming the creative competence of students;

a cross-cultural component of teaching specialists in international economics.

Article details:

Received: 07 May 2020

Revised: 12 May 2020

Accepted: 27 May 2020

Рекомендоване цитування: Управління якістю освітнього процесу: сучасні пріоритети та практики забезпечення. Круглий стіл у редакції збірника наукових праць «Економічна теорія та право», 5 травня 2020 р. *Економічна теорія та право*. 2020. №2 (41). С. 161–201. DOI: 10.31359/2411-5584-2020-41-2-161.

Suggested Citation: Upravlinnia yakistiu osvitnoho protsesu: suchasni priorytety ta praktyky zabezpechennia. Kruhlyi stil u redaktsii zbirnyka naukovykh prats “Ekonomichna teoriia ta pravo”, 5 travnia 2020 r. (2020). [Managing the quality of an education process: contemporary priorities and practices for ensuring. Round-table discussion at the editorial office of the collection of scientific papers “Economic Theory and Law”, 5 may 2020]. *Ekonomichna teoriia ta pravo – Economic Theory and Law*, 2 (41), 161–201. DOI: 10.31359/2411-5584-2020-41-2-161.